

Programy rolnośrodowiskowe jako instrument edukacji dla zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich na przykładzie Podkarpacia

Zasadniczym celem działań rolnośrodowiskowych jest promocja systemów produkcji rolniczej przyjaznych środowisku. W programach tych po raz pierwszy przywiązuje się wagę do podtrzymywania relacji pomiędzy gospodarką rolną a dziką przyrodą, podkreślając potrzebę zachowania tożsamości kulturowej wsi. Programy rolnośrodowiskowe traktują rolnictwo i rolnika nie tylko jako producenta żywności, lecz także jako kreatora i opiekuna nowych wartości przyrodniczych.

Funkcjonujący obecnie model gospodarki rolnej oparty na masowej mechanizacji i powszechnym używaniu chemicznych środków produkcji, w dużej mierze uniemożliwia realizację zasad zrównoważonego rozwoju. Rolnictwo jako część globalnej gospodarki dąży do zwiększenia wydajności, nawet kosztem stopniowego niszczenia gleby, zasobów genetycznych i piękna krajobrazu. Jednak rolnik świadomy współczesnych wyzwań i problemów musi mieć na uwadze nie tylko wydajność, ale również cele pozarolnicze swojej działalności, takie jak: ochrona środowiska i podtrzymanie więzi człowieka z przyrodą. Zrównoważone rolnictwo realizuje pięć podstawowych funkcji: wytwarzanie produktów żywnościowych, gospodarowanie przestrzenią wiejską, przeciwdziałanie depopulacji i dezertyfikacji, uczestniczenie w rozwoju wsi poprzez kreowanie miejsc pracy, konserwacja i kształtowanie krajobrazu, tworzenie przestrzeni rekreacyjnej na obszarach wiejskich, włączanie się w proces zagospodarowania odpadów i recyklingu oraz wkład w zachowanie dziedzictwa kulturowego i historycznego wsi. Ochrona gleby, wody oraz zasobów genetycznych roślin uprawnych i zwierząt gospodarskich jest coraz bardziej akceptowana społecznie. Od rolnictwa konwencjonalnego odróżnia się: wykorzystywaniem zasobów w sposób nieniszczący ich zdolności do odnawiania, przyrostem produkcji żywności tylko na drodze wzrostu produktywności zasobów, pełną symbiozą celów produkcyjnych z ekologicznymi, zachowaniem wysokiej jakości stanu środowiska przyrodniczego oraz małą podatnością produkcji rolniczej na wahania i zalamania rynku.

Celem niniejszej pracy była ocena wpływu funkcjonowania programów rolnośrodowiskowych na stan świadomości ekologicznej i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich w realiach przyrodniczo-gospodarczych województwa podkarpackiego. Materiał badawczy stanowiły dane udostępnione przez Biuro Regionalne Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Rzeszowie oraz za-

mieszczone w Rocznikach Statystycznych Województwa Podkarpackiego, na których podstawie przeanalizowano zainteresowanie rolników realizacją działań rolnośrodowiskowych w ramach Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013. Możliwości zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich województwa podkarpackiego określono za pomocą analizy SWOT.

Na terenie województwa podkarpackiego obszary wiejskie zamieszkuje ponad 60% ogólnej liczby mieszkańców. Użytki rolne stanowią ponad 45% powierzchni województwa (749,9 tys. ha). Największy udział w użytkach rolnych mają grunty orne (541,2 tys. ha) oraz trwałe użytki zielone (175,7 tys. ha). Na obszarze Podkarpacia funkcjonuje blisko 308 tys. gospodarstw rolnych o średniej powierzchni 2,68 ha (przy średniej krajowej 9,91 ha). Duże rozdrobnienie agrarne będące przeszkodą w intensyfikacji produkcji rolniczej jest niewątpliwie atutem dla ekorozwoju obszarów wiejskich, czego przykładem może być rozwój gospodarstw ekologicznych. W 1999 roku na terenie województwa podkarpackiego prowadzono tylko dwa gospodarstwa ekologiczne. W 2008 roku gospodarstw ekologicznych z certyfikatem i będących w okresie konwersji było 1573, o łącznej powierzchni ponad 25,8 tys. ha, co stawia województwo podkarpackie na trzecim miejscu w kraju, po województwie zachodnio-pomorskim i warmińsko-mazurskim.

Ekologizacja rolnictwa wiąże się przede wszystkim ze świadomym kształtowaniem stosunków przyrodniczo-społecznych na obszarach wiejskich. Szczęólnego znaczenia nabiera w tym wypadku zasada trwałości, czyli zachowania zasobów przyrodniczych, ekonomicznych, przestrzennych i kulturowo-społecznych wsi. Wychodzi temu na przeciw Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 umożliwiający realizację różnorodnych działań rolnośrodowiskowych. Łączna liczba nowych wniosków, których realizacja rozpoczęła się w 2007 roku na terenie Podkarpacia wyniosła 683, co w skali kraju stanowi 7,35%, przy czym przodowały następujące pakiety: ekstensywne użytki zielone (323), ochrona gleb i wód (134) oraz rolnictwo zrównoważone (132). Szkoda, że pakiety ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza i na obszarach NATURA 2000 spotykają się z brakiem zainteresowania ze strony rolników z województwa podkarpackiego, podobnie jak w pozostałych regionach kraju. Możliwości rozwoju obszarów wiejskich Podkarpacia rozważano pod kątem szans i zagrożeń. Warunkami sprzyjającymi rozwojowi zrównoważonej pro-

dukcji rolniczej są: mozaikowość krajobrazu rolniczego i duża różnorodność biologiczna obszarów wiejskich, niskie zużycie nawozów mineralnych (61,3 kg NPK/ha), korzystny wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej (77,2 pkt. przy średniej dla kraju 66,6 pkt.) oraz wysoki wskaźnik napszczenia (4,13). Realne zagrożenia dla ekorozwoju obszarów wiejskich stanowią: proces starzenie się właścicieli gospodarstw rolnych, brak zainteresowania wśród młodych ludzi perspektywą prowadzenia własnego gospodarstwa rolnego, niski poziom wykształcenia i przygotowania zawodowego rolników czy postępujący proces zwiększania się powierzchni gospodarstw, czego efektem jest wzrost skali upraw monokulturowych, koncentracja chowu zwierząt oraz intensyfikacja mechanizacji i chemizacji upraw.

Podsumowując warto podkreślić, iż rolnicy prowadzący

swoją działalność na terenie województwa podkarpackiego w coraz większym zakresie poszukują nowych możliwości działania. Dużą szansę dla rozwoju swoich gospodarstw dostrzegają w programach rolnośrodowiskowych, które popularyzowane przez media i doradców środowiskowych są istotnym elementem edukacji ekologicznej na obszarach wiejskich¹⁾.

¹⁾ Adamowicz M.: Koncepcja trwałego i zrównoważonego rozwoju wobec wsi i rolnictwa. Prace Naukowe 38. Zrównoważony i Trwały Rozwój Wsi i Rolnictwa. s. 11-25. Wyd. SGGW Warszawa. 2006. Liro A. Program rolnośrodowiskowy jako instrument wielofunkcyjnego rozwoju wsi i ekologizacji polskiego rolnictwa. Wieś i Rolnictwo. 2. s. 96-116. 2003. Pomianek I. M., Pomianek B.: Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich w świetle realizacji wybranych instrumentów Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006. Prace Naukowe nr 38

Dr SABINA ZAREMBA-WARNKE

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wydział w Jeleniej Górze

Realizacja zasad edukacji ekologicznej na zajęciach z przedmiotu marketing ekologiczny i modele konsumpcji

W artykule przeanalizowano rolę, jaką odgrywa świadomość ekologiczna w kształceniu ekonomistów na rzecz zrównoważonego rozwoju, scharakteryzowano zasady skutecznej edukacji ekologicznej oraz przedstawiono przykład próby realizacji tych zasad na zajęciach z przedmiotu „Marketing ekologiczny i modele konsumpcji”, prowadzonego w ramach specjalności Zarządzanie Jakością i Środowiskiem na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu.

W coraz bardziej skomercjalizowanym świecie, aby uniknąć powszechnego konsumpcjonizmu, całkowitej dehumanizacji i związanej z nimi degradacji środowiska przyrodniczego, jest konieczne kształtowanie świadomości kolejnych pokoleń decydentów w duchu poszanowania zasad zrównoważonego rozwoju. Głównym celem w kształceniu ekonomistów na rzecz zrównoważonego rozwoju powinno być kształtowanie świadomości ekologicznej studentów. Świadomość ekologiczna musi być rozumiana nie tylko jako wiedza o zależnościach *człowiek – środowisko przyrodnicze*, ale również takie jej racjonalne i emocjonalne przyswojenie, które wywołuje działania proekologiczne.

Doświadczenia nauk społecznych dowodzą, że motywacja do zmiany zachowania powinna opierać się na wewnętrznych czynnikach – na przekonaniu, że podejmowane działania jest zgodne z własnym systemem wartości. Zmiana zachowania niekoniecznie oznacza zmianę postaw i wartości, ponieważ tzw. proces uzasadniania zachowania polega na tym, że ludzie są skłonni do racjonalizowania swo-

ich zachowań, tłumacząc je np. przymusem, czy obietnicą nagrody, nadal pozostając przy starych przekonaniach i wartościach¹⁾. Tak więc, aby uniknąć niebezpieczeństwa wspomnianego procesu należy umożliwić studentom internalizację nowych wartości i zasad postępowania. Konieczne jest uwzględnienie w kształceniu ekonomistów na rzecz zrównoważonego rozwoju zasad skutecznej edukacji ekologicznej.

Jednym z uniwersalnych zbiorów zasad skutecznej edukacji ekologicznej jest zbiór następujących 10 zasad, zaproponowany przez R. Kulika²⁾:

1. Zajęcia prowadź w środowisku przyrodniczym.
2. Angażuj wszystkie zmysły w kontakcie ze światem przyrody.
3. Dostrzegaj i ucz zależności w przyrodzie
4. Podważaj antropocentryzm.
5. Traktuj przyrodę jako najlepszego nauczyciela.
6. Rozwijaj identyfikację z innymi istotami; poszerzaj „ja”.
7. Odwołuj się do uczuć.
8. Zachęcaj do zadawania głębokich pytań.
9. Bądź wiarygodny i pełen entuzjazmu. Baw się.
10. Zajęcia kończ postanowieniami.

Zasady pierwsza, druga i piąta są realizowane przede wszystkim poprzez przeprowadzenie przynajmniej jed-

¹⁾ Głuszek E.: Zarządzanie zasobami niematerialnymi przedsiębiorstwa, s. 123, AE Wrocław 2004

²⁾ Kulik R.: Dziesięć zasad edukacji ekologicznej. *Problemy Ekologii* nr 3, s. 144–149, 2004